

# Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

---

Danny Beckers

Historie Královské holandské matematické společnosti (od roku 1778)

*Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*, Vol. 57 (2012), No. 1, 64--67

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/142079>

## Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2012

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.



This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

# Historie Královské holandské matematické společnosti (od roku 1778)

*Danny Beckers, Amsterdam*

Královská holandská matematická společnost (Royal Dutch Mathematical Society) se svým časopisem (*Nieuw*) *Archief voor Wiskunde* se pyšní zajímavou historií s mnoha zápletkami. Danny Beckers z Vrije Universiteit v Amsterdamu, který se zabývá historií matematiky, upozorňuje na čtyři důležité mezníky historie Společnosti. Při zpětném pohledu se zdá, že původní motto Společnosti „neúnavná práce vše překoná“ bylo vybráno velmi trefně. Ačkoli v době jejího založení motto odkazovalo jak na překonání ekonomické deprese, tak na duševní proces matematického poznávání, časem začalo též reprezentovat práci matematiků v zájmu holandské matematické společnosti.

Budeme vyprávět o malé amsterdamské iniciativě, která přerostla do Královské holandské matematické společnosti *Koninklijk Wiskundig Genootschap*. Je to příběh čtyř lidí, kteří měli na Společnost dalekosáhlý vliv a kteří sdíleli vášeň k matematice. Ať už vystupovali v zájmu Společnosti či sledovali své vlastní cíle nebo obojí, chopili se příležitosti, když se objevila, a tím přispěli k podobě *Koninklijk Wiskundig Genootschap*, společnosti, která dnes vydává vlastní časopis a nabídla záštitu pátému Evropskému matematickému kongresu.

## Zábava pro amatéry

Během 18. století v Holandsku vzrostl zájem o matematiku jako o zdroj zábavy, důsledkem čehož bylo vydávání řady časopisů a knih. Britské kavárny a hospody té doby vzkvétaly jako místa setkávání matematiků amatérů, z nichž každý se snažil ostatní pobavit svým důvtipem – navzájem se zkoušeli z řešení úloh z elementární geometrie a algebry. V Holandsku se podobné společenské schůzky objevují o dost později, až v 70. a 80. letech 18. století, kdy byly založeny různé místní matematické spolky. V této době politických turbulencí byla kultivace matematiky součástí oddanosti myšlenky osvícení společnosti: „dělání“ matematiky bylo považováno za pomoc holandské kultuře a ekonomice.

---

Dr. DANNY BECKERS, Faculteit Exacte Wetenschappen, Vrije University of Amsterdam, De Boelelaan 1081, 1081 HV Amsterdam, The Netherlands, e-mail: [d.j.beckers@few.vu.nl](mailto:d.j.beckers@few.vu.nl)  
© 2008 Nieuw Archief voor Wiskunde. Z anglického originálu *The Royal Dutch Mathematical Society since 1778*, NAW 5/9 (2) June 2008, 147–149, přeložila NAĀDA VONDROVÁ.

## Časopis jako motivace

V roce 1770 se Arnoldu Strabbemu (1741–1805), známé osobnosti obchodu s knihami v Amsterdamu, podařilo přesvědčit jednoho z jeho nakladatelů, aby začal vydávat matematický časopis. Když časopis přestal po dvou letech vycházet, Strabbe si uvědomil, že financování takového časopisu bude vždy problematické. Záštitou prostřednictvím nějaké společnosti, jakou byla např. Hamburská matematická společnost, jejímž byl členem, by nabídla mnohem lepší záruku kontinuity. Do roku 1778 získal dostatek podpory, aby mohl založit amsterdamskou *Wiskundig Genootschap* (Matematickou společnost), která si za svoje motto zvolila rčení „neúnavná práce vše překoná“. Díky úsilí a stykům Strabbeho Společnost prospívala. Strabbe sbíral matematické úlohy a překládal pro Společnost knihy. Časopis vycházel v nepravidelných intervalech. Nicméně jak Společnost rostla, zjistilo se, že Strabbe dává přednost svému vlastnímu materiálu a používá fondy Společnosti jako formu podpory pro své vlastní knihy a překlady. Následný spor s některými z mladších členů Společnosti vyvrcholil dramatickým útokem na jeho osobu. V roce 1804 byl propuštěn z úřadu a o rok později, stále s pocitem křivdy, zemřel.



Jacob de Gelder



David Bierens de Haan

Zatímco Strabbeho můžeme považovat za otce zakladatele, Jacob de Gelder (1765–1848), který jako jeden z „mladých buřičů“ převzal úřad, proměnil iniciativu místního významu na skutečně národní společnost. Na křídlech vznikající národní vzdělávací politiky de Gelder uplatil svůj vliv tím, že se zaměřil na standardy dobrého matematického vzdělávání v Holandsku. Dokonce i poté, co kvůli kariéře opustil Amsterdam, pokračoval ve své práci ve prospěch Společnosti. Vydělával si na živobytí

vydáváním učebnic a současně stanovil zásady kvalitního a důkladného matematického vzdělání. Prostřednictvím vlivu svých spisů, propagováním matematiky jako nejvhodnější cesty k jednotě a prosperitě země a umným využíváním svých politických konexí dosáhl oficiálního cíle matematické Společnosti. Matematika se stala povinnou součástí výuky na střední škole, přičemž obzvláště významné bylo, že se jako prostředek získávání skutečných znalostí postavila na roveň latině a řečtině. Uvnitř Společnost prospívala díky úsilí amatérů a učitelů. Stejně jako v době Strabbeho vydávala v nepravidelných intervalech učebnice, sbírky úloh a články.

## Profesionalizace

Holandská *Wiskundig Genootschap* vstoupila mezi amatérské matematické společnosti v Evropě poměrně pozdě. Naopak se zařadila mezi první profesionalizující se společnosti matematiků – tato profesionalizace byla pro druhou polovinu 19. století typická. Od roku 1867 byly ve většině evropských zemí zakládány národní matematické společnosti. Sloužily jako prostředek profesionalizace pro rostoucí skupinu univerzitních matematiků, která se objevila na národní i mezinárodní scéně. David Bierens de Haan (1822–1895) přiblížil *Genootschap* směrem k matematické společnosti v tomto moderním smyslu. Bierens de Haan, matematik s dobrými mezinárodními styky, si byl vědom zaostalosti Společnosti a její publikační politiky. Když byl požádán, aby se ujal editorství časopisu Společnosti, trval na tom, že časopis zmodernizuje důrazem na kratší články o nových důležitých teoriích a důkazech, že časopis bude vycházet v pravidelných intervalech a bude mít stálou redakční radu. Díky zdůraznění tohoto nového přístupu začal časopis vycházet od roku 1875 pod názvem *Nieuw Archief voor Wiskunde* (*New Archive for Mathematics*), čímž se jasně odlišil od starého *Archief voor Wiskunde* a jeho předchůdců. Časopis již nevycházel jen pro členy Společnosti. Zaměřil se na všechny matematiky, čímž se zmodernizoval nejen obsah, ale též cílová skupina.

## Mezinárodní aspirace

Důrazem na univerzalitu matematiky se mezinárodní scéna legitimizovala. Bierens de Haan aktivně reprezentoval Holandsko v mezinárodním úsilí stabilizovat základní literaturu a popsat holandskou historii jako důležitou součást historie matematiky jako celku. Mezinárodní scéna se projevovala v časopisech a stále více i při setkáních, která přerostla v konference a ty pak v kongresy.

V matematické sekci mezinárodního kongresu v Paříži v roce 1889 bylo dohodnuto, že by bylo žádoucí vytvořit systém katalogizace všech publikací v matematice a začít vydávat na něm založený referativní časopis. V celém procesu byl Bierens de Haan úzce zaangażován a tuto výzvu s sebou přivezl zpět do Amsterdamu.

Pod vedením Diederika Johannese Kortewega (1848–1941) se podařilo, že *Wiskundig Genootschap* výzvu vyslyšela a tím si zasloužila místo mezi světovými matematickými společnostmi. V roce 1892 *Genootschap* zdědila velké finance. Korteweg a jeho přítel Pieter Hendrik Schoute (1846–1913) si uvědomili, že tyto fondy umožní Společnosti zmiňovaný časopis abstraktů vydávat. Na dalším pařížském setkání v roce 1892

Společnost formálně úkol dostala a od roku 1893 do roku 1930 vydávala časopis *Revue sémiotique*. Tím se holanští matematici dostali do centra dění v národním i mezinárodním měřítku, protože každý schopný matematik se psaní abstraktů účastnil. Při práci pro časopis *Revue* vznikla skupina matematiků oddaných výzkumu, kteří měli povědomí o zahraniční literatuře a kteří se zařadili do mezinárodní sítě odborníků. Toto úsilí bylo symbolem měnicího se charakteru *Wiskundig Genootschap*. Společnost sloužila širokému okruhu matematiků od zapálených amatérů k učitelům a od vědců k pojistným matematikům. Na počátku 20. století se znovu zrodila a objevila se jako výzkumně orientovaná společnost. Z časopisu *Nieuw Archief voor Wiskunde* se stal vědecký časopis, který byl distribuován do zahraničí, avšak ztratil většinu zájemců z řad holandských učitelů matematiky a jiných profesí kromě matematiků. Aby zůstala ve spojení s „matematikou v terénu“, Společnost nadále vydávala sbírky úloh, ale roku 1924 si učitelé založili vlastní časopis *Euclides*. Základní cíl Společnosti a jejího časopisu se tak definitivně změnil.

## Informování odborné veřejnosti

V roce 2000, sto let po Kortewegovi a příklonu k vědeckému časopisu, se *Nieuw Archief voor Wiskunde* znovu vrátil k pojetí časopisu oslovujícího širší publikum zájemců o matematiku. Dnes již necítíme tak silnou potřebu distancovat se od předchozího stavu, takže jen začínáme „novou edici“ *Vijfde Serie (pátou řadu)* časopisu *Nieuw Archief*.

Dne 1. května 2003, po devíti čtvrtstoletích od svého založení v roce 1778, získala Holandská matematická společnost přídomek „královská“. Od tohoto data se společnost oficiálně jmenuje *Koninklijk Wiskundig Genootschap*.

I když jsme náš příběh zúžili na čtyři osoby, nedávné úspěchy a změny v zaměření Společnosti nám připomínají, že matematici se nikdy neunaví. „Neúnavná práce“ se ukázala jako velmi příhodné motto.

*Článek obsahuje ještě obrázek, který otiskujeme na str. 28 tohoto čísla PMFA. Pod ním je uveden tento text:*

Jedná se o první publikaci společnosti *Wiskundig Genootschap*. Obálka časopisu Společnosti ilustruje zájem jejích původních členů. V centru obrázku je obrovský sloup, který reprezentuje architekturu. Kolem něj je obtočený geodetický řetěz a přesně ve středu celého obrázku je „Borda circle“, který se používal při měření lunárních pozic pro zjištění zeměpisné délky na moři.

Jsou zde i další přístroje jako např. kvadrant, glóbus, Jakobova hůl, úhloměr, kompas, měřicí tyče a teleskop (na střeše budovy vlevo). Lod' a pevnost v pozadí znázorňují navigaci a budování pevností, což byly pro členy Společnosti důležité pracovní obory. Knížky na hromádce v pravém dolním rohu mají vytištěná jména Euclida, Newtona a Metiuse. Knihy představují základní literaturu matematiky.

Naši zvláštní pozornost zasluhuje pyramida. Její obraz pochází z emblému Společnosti, kde představoval motto „neúnavná práce vše překoná“. Na emblému na ni stoupá několik lidí představujících neúnavné úsilí, zatímco na vrcholu pyramidy stojí člověk a v extázi zvedá ruce: ukazuje, že neúnavná práce skutečně vše překonala. Na této obálce je pyramida více v pozadí a motto je napsáno na okraji obrazu v popředí (text na podstavci znamená: „Neúnavná práce vše překoná“), na němž muž pomocí mechanického zařízení dopravuje na kopec obrovský kámen.